

GYŐRY JÁNOS „A FRANCIA DRÁMA KIALAKULÁSA” C.
KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1959. június hó 30-án rendezte meg Győry János „A francia dráma kialakulása” c. kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját; e vitára a következő bírálóbizottságot küldötte ki: Turóczy-Trostler József akadémikus (a bizottság elnöke), Dobossy László az irodalomtudomány kandidátusa (a bizottság titkára), Gyergyai Albert az irodalomtudomány doktora, Herman József a nyelvészeti tudományok kandidátusa és Hont Ferenc az irodalomtudomány kandidátusa. Az értekezés opponensei Koltay-Kästner Jenő az irodalomtudomány doktora és Lutter Tibor az irodalomtudomány doktora voltak.

A jelölt eddigi tudományos munkásságának ismertetése után LUTTER TIBOR olvasta fel opponensi véleményét. Bevezetőül hangoztatta, hogy Győry értekezésének témája idegen ugyan az ő kutatási területétől, mégis szívesen vállalkozott opponensi vélemény kifejtésére, mivel az angol és a francia szellemi értékek esereforgalma különösen a Győrytől vizsgált korszakban rendkívül jelentős. Ekkor bontakoznak ki a modern dráma legnagyobb értékei: „Shakespeare és a francia klasszikus dráma a maga nemében olyan csúcspont, amelyet talán a dráma soha többé el nem ér”. E kérdéssel több fontos irodalomtörténeti mű foglalkozik, melyek közül az opponens főleg Sir Maurice Bowra *The Simplicity of Racine* c. munkájára utal.

Győry János szemléletében, módszerében és eredményeiben sok újszerűt lát a bíráló. „Jelentős tudományos eredménynek kell tekintenünk, hogy Győry a francia dráma kialakulásának folyamatát abból az alapvetően fontos elméleti megfontolásból kiindulva követi nyomon, hogy e forma virágzásának bizonyos belső feltételei vannak (ezeket vonja ő a drámaiság fogalmába), ezeket a feltételeket viszont csakis a gondolkodás bizonyos éghajlata alatt találhatjuk meg. Ezért Győry kutatásai nemcsak szorosan a drámatörténet már ismert tényeire szorítkoznak, hanem messzebbre, a francia gondolkodás, a francia elmeberendezés kialakulásának folyamatára terjeszkednek ki.”

Mégis az opponens főleg két lényeges ponton nem találja meggyőzőeknek Győry fejtegetéseit. Az egyik az előadásnak az a módja, amely mindig a vizsgált kérdés egészét tartja szem előtt s így több esetben is homályban hagyja az egyedi jelenségek határozott vonásait. A másik az az alaptétele az értekezésnek, amely szerint a reneszánsz sajátosan átmeneti kor volt s mint ilyen, a tiszta drámaiság, legfőképpen a tragédia kibontakozásának csak részben kedvezett; hiszen — az opponens szerint — ez ellen szól az a körülmény, hogy a reneszánsz kori Shakespeare éppúgy nincs híjával a tiszta drámaiságnak, mint a klasszikus Corneille vagy Racine.

Főleg ilyen és hasonló aggályokat fejt ki a bíráló a részletkérdések taglalása során is; e vitatott részletkérdések közül fontosabbak: a „hivatalos” művész és a kritika viszonya, a barokk franciaországi vonatkozásai és helye a drámatörténetben, a kálvinizmus szerepének értékelése. A disszertáció egészét tekintve azonban megállapítja, hogy e vitatott kérdések „már magukban is arra mutatnak, hogy a munka . . . nemcsak évtizedek elmélyült búvárkodásairól tanúskodik, hanem a tudományszak legkényesebb, legnehezebb pontjait is megragadja.”

A távollevő KOLTAY-KASTNER JENŐ opponensi véleményét a titkár olvasta fel. Bevezetőül az opponens kifejti, hogy Győry a drámaiság fogalmát egyrészt csak a tragédia drámaiságára korlátozza, másrészt pedig azonosítja azt általában a modern drámaiság fogalmával. Ebből következik, hogy „elvéleg a középkorban nemcsak drámaiság, de dráma sincsen; a reneszánszban vannak csírák, de az 'autonóm drámaiság' csak Corneille korában születik meg”. Az opponens megállapítja, hogy Győry János mindhárom korszakra vonatkozólag „sokoldalúan vizsgálja meg a kérdést és annak összefüggéseit a társadalommal”, ugyanakkor azonban mindhárom fejezete bőven ad tápot fenntartásoknak is. Az opponens fenntartásai elsősorban arra vonatkoznak, hogy Győry a középkort osztatlan egységnek tekinti, amelynek elsődleges irodalmi kifejeződése az epika; „e végtelen leegyszerűsítésben van kétségtelenül valami igazság, de merev alkalmazása az irodalmi jelenségekre nem látszik célravezetőnek”. További fenntartása az opponensnek a középkori líra eredetének tárgyalására vonatkozik; szerinte legalábbis vitatható a Győry által is előadott kathar eredet elmélete. Az opponens nem ért egyet azzal a móddal sem, ahogyan Győry egy sajátos, bár ellentmondásosan ábrázolt lelki alkat tükröződésének fogja fel a középkori irodalmat.

Bírálatának további részében Koltay-Kastner Jenő opponens a dolgozatban kifejtett reneszánsz-felfogással vitázik. „Kilátástalannak tartjuk azt a vállalkozást, hogy a francia drámaiság kialakulásáról szóló dolgozat szűk keretei közt a reneszánsz nagyon komplex valóságát az 'ügynevezett újjászületés korá'-vá degradáljuk és egy kizárólagos szempont alapján teljes átértékelésére akarjunk vállalkozni.” Ötletszerűnek minősíti a módot is, ahogyan Győry „a reneszánsz alapvető nézetének” nyilvánítja a kettős világnézetet, a duplex veritast.

Az értekezés voltaképpen tárgyát vizsgálva, az opponens megállapítja, hogy a modern színjátszás kibontakozása a XVI—XVII. századi Franciaországban nem jelent olyan teljes szakadást a középkorral, amilyent Győry János feltételez. Egyoldalúságot lát a bíráló abban a módban is, ahogyan a tanulmány írója Montaigne-tanítványként mutatja be Corneille-t. „Ha Győry kevésbé állítaná be Corneille-t Montaigne-tanítványként és jobban érvényesítené azt, hogy Montaigne befolyása csak egyik tényezője Corneille életfilozófiája kialakulásának, teljesen egyet tudnánk vele érteni. Tanulmányának nagy érdeme azonban, hogy ezt az összetevőt, amelyet elődei inkább csak érintettek, részletesen és a maga egyoldalúságában igen meggyőzően kifejtette.”

Elismeréssel állapítja meg az opponens, hogy Győry dolgozatának az utolsó fejezete, amely Corneille műveit elemzi, az egész disszertációnak „a legbiztosabb és szép eredeti eredményeket jelentő része”. Az értekezésben érvényesülő módszerről szólva kifejti, hogy Győry „az irodalmat és a drámát a társadalmi és gazdasági alap tükröződésének fogja fel” ugyan, mégis gyakran

alkalmaz olyan szempontokat, amelyek a szellemtörténeti módszer maradványai. Szívesen tagadja a pozitivistá filológia eljárásait, pedig „legbiztosabb eredményeit éppen a társadalmi összefüggéseiben értékelt irodalmi tények filológiai vizsgálataival éri el”.

Az értekezést mindkét opponens elfogadásra javasolta.

Az opponensi bírálatok elhangzása után SÜPEK OTTÓ egyetemi adjunktus szólott hozzá a vitához. Nem annyira kritikai szempontból, mint inkább a problémafelvetések hatásának szempontjából foglalkozik Győry János munkájának néhány tételével. Érdekesnek és megragadónak mondja Győry fejtegetését a középkori ember világáról, bár ugyanakkor elnagyoltnak vagy legalábbis félreérthetőnek minősíti a középkori okság-felfogásra vonatkozó következtetés megfogalmazását. A hozzászóló szerint Győry János dolgozata főleg azzal hoz alapvetően újat, hogy bemutatja, miként fejlődött át a középkori nominalizmus — Montaigne filozófiájának tanúsága szerint — a reneszánsz haladó törekvéseinek mozgatójává. Ezért az értekezés fő értéke Montaigne és Corneille kapcsolatainak tisztázása. „Ily módon az az érzésünk, hogy a francia klasszicizmus valahogy szervezesebb, gyökeresebb, mint ahogy eddigi ismereteink alapján elképzeltük, másfelől sokkal távlatosabb, mint ahogy a régi iskolás magyarázatokból kivehettük.” Ez az élményszerűség főleg Corneille műveinek újszerű elemzésében érvényesül, s ezzel „Győry János kutatásai egy hideg és únt s csak hagyományokból és kötelességből elismert műfajt, értem a francia klasszikus drámát mintegy újra beiktattak, beiktatni segítettek az eleven francia és világirodalom áramkörébe”. A hozzászóló felveti azt a gondolatot is, hogy a kortörténeti keret részletesebb kidolgozása nem lett volna-e javára az értekezésnek. Mindenesetre — állapítja meg — „így ahogy van, az egész mű új állomást jelent a magyar romanisztikában”.

TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF hozzászólásában kifejti, hogy a vita folyamán olyan komplex problémák vetődtek fel, amelyek — egyik-másik ponton — kétségtelenül hozzájárulhatnak a komplexumból kiragadható részletkérdések megvilágításához. A francia klasszikus tragédia szerepe és jelentősége a világirodalom történetében rendkívül nagy; Goethe és Schiller egyaránt merítettek belőle és hatása alatt állottak. Ezt a fejlődési távlatot is érzékeltetni kellett volna. Másrészt, Győry nem tisztázta kellőképpen a reneszánsz és a humanizmus viszonyát. Ezzel függ össze a hatás-kutatás kérdése is: miként élt és hatott az antik műveltség a középkorban, majd a reneszánsz idején. A reneszánsz és a humanizmus valóban egy új világot jelent, de nem magában; csírái megvannak a sokféle prereneszánszban és humanizmusban. S ezért téves Győry Jánosnak az a tétele, hogy a középkori ember teljes ember. Hiszen a középkori ember telve van fóbiákkal, félelmekkel, izgalmakkal. Ezt többé-kevésbé legyőzni, ez az egyik legfontosabb lépése az emberiségnek. Helyes Leninnek az a megállapítása, hogy a középkornak csak a nagy francia forradalommal van vége. Tünetei azonban tovább kísértettek olyan írók műveiben, akiket különféle szálak a papsághoz fűztek. Goethe azért olyan nagy világjelenség, mert semmi köze nem volt a teológiához.

A szellemtörténeti irányzat korántsem volt teljesen egységes; azon belül is volt egy haladó szárny, amelynek a kutatási eredményeit másképpen kell elbírálni, mint a reakciós szellemtörténetét. „Dialektikus szemléletünk arra tanít, hogy nem lehet csak egyoldalúan és csak egy irányba tekinteni. Ez a fejlődés igazi útja.”

A hozzászólások elhangzása után GYŐRY JÁNOS válaszolt az opponenseknek.

¶Lutter Tibor aggályára, hogy különösen a „duplex veritas” kifejtése során a részletkérdések kontúrjai elmosódnak az összképben, főleg azt a fel-fogását hangoztatja, hogy „a középkor idealizmusa és a felvilágosodással végleg polgárjogot nyert mechanikus materializmus közötti időszakban, tehát az abszolút monarchiák korában, azaz, pontosabban, a nemesség és a polgárság átmeneti osztály-egyensúlyának két évszázadában, a XVI.-ban és a XVII.-ben, mindkét világnézet együttesen van jelen a társadalmi tudatban”. E kettős világnézet jelenlétét igyekezett dolgozatának bírált részeiben sokrétűen bizonyítani. — A moralitás szerepe kapcsán megállapítja, hogy más e szerep az angol irodalomban, mint a franciában. S ugyancsak másként jelenik meg a „hivatalos” művész is a francia irodalom fejlődésében, mint az angoléban. — A kálvinizmus történelmi szerepe és jellege körül kialakult vitában Győry János hangoztatja, hogy ő épp azért tekinti a francia kálvinizmust reaktív erőnek, mert történelmi funkciójában vizsgálta.

Koltay-Kastner Jenővel főleg részletkérdésekről vitatkozik a szerző. Mindenekelőtt elfogadhatatlannak minősíti az opponens egyik legfőbb bíráló észrevételét, amely szerint „a modern drámaiság kialakulásában a romantikus drámának és színpadnak van legalább annyi része, mint a franciáé a klasszicizmusnak; Győry szerint ugyanis az 1600 körül kialakult dráma, amelyet ő autonóm műformának tart, „a romantikával megszűnik, s a romantika új drámát igyekszik alkotni”. Hasonlóképp azt az opponensi nézetet sem tartja elfogadhatónak Győry János, amely szerint a középkorban igenis volt drámaiság. Válaszul Győry adatszerűen is próbálja bizonyítani az epika mennyiségi fölényét „a középkor szegényes drámatermése” fölött. Még egyszer, élesebben megvilágítja azt a tételét, hogy „a mi modern színpadunkat, háromfalú illúziószelencét, a francia klasszikus tragédia teremti meg, teljesen önmagából, a saját tragikus mondanivalójának ad benne színpadi burkot”.

Védekezik azzal a bírálattal szemben is, amely a műfaji osztatlanság miatt, illetve az ezzel összefüggően tárgyalt középkori osztatlan lelki alkat miatt érte. Hivatkozik a históriás énekekre, amelyekben csak elvétve található lélekrajz. — Nem osztja az opponens véleményét a trubadúr líra kathar eredetét illetően sem; újabb adatokkal bizonyítja tételét. — Az egész értekezés tengelyébe helyezett valóság-látzat kettősség elemzését azzal védi meg, hogy Montaigne, Descartes és kortársaik számára „a kiismerhetetlen világban csak egy nagyhatalom létezhet: a magányos ember, aki énjét mindvégig rejtegeti”. — Corneille értékelésében Győry fenntartja azt a tételét, hogy „Montaigne nem egyik tényezője, hanem az alaptényezője, a döntő tényezője a corneille-i lélektannak és életérzésnek, amely mellett minden egyéb hatás másodlagos járulékként telíti csak a corneille-i műalkotást”.

Befejezésül Győry János köszönetet mond opponenseinek az értékes és serkentő észrevételeikért, melyek segíteni fogják műve végleges szövegének kialakításában.

A vita eredményeként a bizottság a következő határozatot hozta: „A kiküldött bírálóbizottság megállapítja, hogy a jelölt a francia drámaköltészet problémáit új szempontok szerint világította meg s ebben jelentős eredményekre jutott. Három részben, úgyszólván teljes filológiai apparátussal kíséri nyomon a vizsgált műfaj fejlődését. Különösen kiemelendő a harmadik rész, amelyben Corneille életművét újszerűen elemzi, és eredeti szempontok szerint világítja meg Montaigne hatását a corneille-i dráma koncepciójára. — Megállapítja a bizottság azt is, hogy a középkor és a reneszánsz vizsgálata

során részleteredményeket vitatható módon általánosít. — Mindezek alapján a bírálóbizottság egyhangúlag javasolja a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Győry Jánosnak az irodalomtudomány kandidátusa fokozatot ítélje oda.”

A vitát összefoglalta:

Dobossy László
a Bizottság titkára

ANDRÁSSYÉ KÖVESI MAGDA „FINNUGOR (URÁLI) ELEMÉK A KOMI KÉPZŐRENDSZERBEN” CÍMŰ KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A címben megjelölt értekezés vitája Bárczi Géza akadémikus elnöklétével 1958. június 17-én zajlott le.

Fokos DÁVID opponensi jelentésében hangsúlyozta, hogy az értekezés hosszú és szorgalmas munka eredménye. Kiemelte, hogy az egész finnugorságra vonatkozó szóképzéstani szintézis megbízható módon csak úgy készíthető el, ha minden egyes finnugor nyelv szóképzéstanát sikerült körültekintően tisztázni. Az ilyen típusú, már meglevő dolgozatokhoz csatlakozik a jelölt monográfiája.

A munka elvi alapjaival nem ért teljes egészében egyet. A jelölt állásfoglalása szerint ugyanis egy-egy képzőnek, egy bizonyos hangalakú végződésnek a rendkívül sok funkciója azzal magyarázandó, hogy ezek az elemek eredetileg többnyire nagyon általános, rendszerint valamilyen „lokális funkció” kifejezői voltak, s mint ilyenek mutató névmási eredetűek.

Fokos Dávid a szerzővel szemben arra hivatkozik, hogy a nyelv kifejező eszközei korlátozott számúak. A disszertáció anyaga is meggyőz pl. arról, hogy szinte valamennyi mássalhangzó előfordulhat a képző lényeges, vagy egyedüli elemeként. Ez a tény pedig magában rejti azt a lehetőséget, hogy különböző funkciók jelölésére egy és ugyanazon hang kerüljön alkalmazásra. Mindebből azonban nem az következik, hogy a többé-kevésbé egyező hangalakú képzőket mind közös nevezőre kell hoznunk. Nemcsak képzők, hanem igen gyakran testes szavak is homofónná lehetnek, s ezért ajánlatosabb lenne a szerző részéről, ha nem együtt tárgyalná az eltérő funkciójú, de hangalakjukban némileg egyező képzőelemeket (pl. az *-es* nom. possessoris képzőt és az *-s*, *-is* deverbális igeképzőt). Azt, hogy a homofón képzők között lehet-e genetikai kapcsolatot keresni, s netalán-tán találni is, az egyes képzők külön-külön való tárgyalása mellett is fel lehetne vetni.

A jelölt állásfoglalására jellemző, hogy a képzőknek valami nagyon általános, sokszor lokális alapjelentést tulajdonít. Jobban általánosítva ez azt jelenti, hogy a képző csak valami fogalmi módosításnak a *jelzésére*, és nem kifejezésére szolgált, mai funkcióját pedig később kapta. Ez egyes esetekben az opponens szerint is lehetséges, de nem lehet a tárgyalás alapja, mert a komi képzőrendszer tárgyalásában nem mehetünk túl a finnugor korszak végén, amikor a képzők már bizonyos speciálisabb funkciókban állandósultak.

A szerző abban a feltevésében, hogy a képzők eredetileg általános, lokális jelentésben szerepeltek, s hogy aktualizátorok szerepét betöltő névmástövekből erednek, főleg Spechtnek és követőinek a nézeteire támaszkodik. Reájuk hivatkozva a képzőket eredetük szerint a ragozás exponenseivel azo-